

Gamst ca. 1900

Af Friis Legardt Skov

Den første vejstrækning, undertegnede stiftede bekendtskab med, var den lille stump vej fra gården »Rugholm« til Gamst by. Der var en lav, tør grøft på begge sider af vejen. Bagved var et lille dige. Lige ud for gården var der store træer i vej-kanten og i skyggen af dem i vådt vejr altid et grusomt søle, »smadret«, som heste og vogne måtte igennem, før de kom ind på gårdspladsen.

Men på varme og stille sommersøndage sad karle og piger og vi børn på diget og iagttog »trafikken«. Det vil sige: Det kunne ske, at der dukkede en enlig cykel op på vejen østpå, om ad Sekjærs til. Så var det spændende, om nu denne cyklist henne ved korsvejen drejede til højre ad Gjesten til og dermed var ude af syne - eller kørte lige ud og blev borte om ad Mads Bondes og Refsing til - eller drejede til venstre ned forbi os. Så fulgte vi denne person med øjnene forbi gården efter Gamst til. Det var dog altså en lille begivenhed i eftermiddagens landlige ro. Andst kirke og mølle kunne vi se i horisonten mod øst. Kun i stille vejr kunne vi høre kirkeklokken ringe solen ned.

På hverdage kom de store, tunge arbejdsvogne, »kasvog-
ne«, forspændt et par føløg, med korn, hø, roer, grøntfoder, som nu årstiden var til, eller om vinteren et læs korn i sække fra møllen. Kusken gemte sig i en stor kavaj på toppen af læsset i den bidende kulde under de mørke skyer. Måske både sneede og føg det allerede. - Ved vejen, ikke mange skridt fra gården, stod et kæmpestort, gammelt, vildt æble-træ lige nede i grøften med grene helt ned til jorden. Det dannede en hule og var pragtfuldt at se på i blomstrings-tiden.

Ad denne vej løb jeg, 5 år, foran min moder i april 1902 (min fader, Kristen Skov var død 32 år gammel samme år i

januar) i vejkannten til Gamst skole langs med pilehegnet oppe på diget, som gav læ mod vestenvinden. Dette pilehegn legede vi i, vi gik langs marksiden af det, mine søstre og jeg, og plukkede ærter i blandsæden. Jeg stoppede blusen fuld, mine søstre bandt deres forklæder op - så gik vi hjem i haven, satte os på havetrappen, og spiste løs. - Dette pilehegn! Når børn hører bibel- eller danmarkshistorie fortalt, forestiller de sig, at det foregår i nære, kendte omgivelser, og i disse omtalte piletræer hængte altså jøderne deres harper, når sorgen blev for stor i landflygtighedstiden.

Så kom vi til Jakob Damgaards gård med have, lade og gavlenden af stuehuset ud mod vejen. På gavlen stod sorte jernbogstaver I. J. S. P. D. Ladevæggen var gammel, skæv og fuld af buler, hvis en dreng stillede sig op med ryggen mod den kalkede væg, kunne en anden ikke se ham, hvis han fra hjørnet sigtede hen langs væggen. 40 år forud, i 1862, gik en 14 års dreng, min moders morbroder, Simon Simonsen, senere Lejrskov, fra sit hjem i Ranvholt, yderst ude i Gjesten sogn (Andst-Gjesten, et pastorat) »til præsten« før konfirmationen hos provst Schousboe i sognenes præstegård i *Gamst*. Han fortalte senere, at ladevæggen også dengang så sådan ud, og at børnene også dengang gemte sig på samme måde.

På vor skolevej passerede vi ofte Marie Niels Peter, som med sin strikkestrømpe i hånden græssede sin ko i vejkantens græs. Husmandskonen, som græssede sin ko i vejens græs, har nok været et almindeligt syn landet over. Vi ser hende med flagrende tørklæde og strikkestrømpe på Povl Steffensens »anskuelsesbillede«, der senere hang overalt i alle skolestuer.

Lige på hjørnet af vangvejen i Gamst by lå Georg Eriksens stråtækte hus, Gammel Gjøggs hus. Han holdt om vinteren privat husflidsskole for nogle drenge i byen - i et ret stort rum med smårudede vinduer ud til vejen. Kakkellovnen røg ofte, så rummet var fuldt af røg, der måtte luftes ud gennem gang og yderdør, men det tog vi ikke så nøje. Vi snittede og

skar cirkelrunde karvsnitmønstre ud med billedskærerjern - således som man ser dem på æsker og manglebrætter omkring på folkemuseerne. Vi udgjorde nok en lille flok af de allersidste udøvere af denne gamle folkekunst. Jeg duede ikke til det, skar mig i en finger og ser mig selv stå i det lille køkken bagved ud til haven og skylle fingeren i snavset vand i et bulet blikvaskefad. Derefter gik jeg over til at binde børster, som vi også lærte. Det var mindre farligt, men også børstenbinderiet har sin egen teknik, som vi lærte at kende. At binde børster var ligesom lidt ringere end snedkeriet, og en børstenbinder hørte vist i ældre tid just ikke til de mest estimerede blandt håndværkerne. (Det fremgår også af replikken i Holbergs »Den politiske Kandestøber«: »at votere som en børstenbinder«. Når jeg senere i teatret hørte disse ord, vidste jeg nok, hvor meget en børstenbinder var agtet). Ved forårets komme havde jeg en hel bunke støve- og fejekoste, som jeg ikke vidste, hvad jeg skulle gøre ved. Min farbroder, Jørgen Skov i Gesten, forbarmede sig over mig og købte en del. En børste gemmer jeg endnu, 70 år efter, en lille meget fin hattebørste, lavet af hvide og røde svinebørster, foroven betrukket med blå fløj, med et blankt metalbånd i kanten fastgjort med blanke sømhoveder. En øjenlyst den dag i dag og såden set også anvendelig, når man skal være meget fin og tager sin mørke filthat frem.

»Gammel Gjörg« gik rundt på værkstedet og så til. Det var hans fødselsdag den 25. januar. Så gav han kaffe i det ved siden af liggende forsamlingshus til omtrent hele byen. Folk så hen til denne dag og sagde, at »først, når man kom hen imod »Gammel Gjörg«s fødselsdag, kunne man mærke, at dagene begyndte at blive længere.« - »Gjörg«s hus er ikke mere. Nogle år efter hans død, en aften, da der var sammenkomst i forsamlingshuset, lød råbet: »Gjörgs hus brænder!« - Det gjorde det - med stråtag og det hele. Et nyt lille pænt hus blev rejst på grunden - lige midt i landsbyen.

Forsamlingshuset var af nyere dato. Det blev bygget på min stedfader, Jens Jensens initiativ.

En foredragsforening blev dannet, og hvert efterår blev der som i alle forsamlingshuse landet over holdt efterårsmøder med god tilslutning. Dog kom ikke de landskendte foredragsholdere som Jakob Knudsen, Aage Meyer Benedixen, P. A. Rosenberg osv., som på denne tid hvert efterår havde deres store turneer over hele landet, dem kunne den lille by ikke magte økonomisk. Det var de yngre lærere fra Askov og omegnens grundtvigske præster, som måtte holde for: *Hjortkær*, *Malt*, *Nissen*, *Brørup*, *Birk*, *Påby*, *Richter*, *Vejen*, og andre. Folk flokkedes og satte sig på de smalle bænke uden rygstød. Vi sang »Skyerne gråner og løvet falder« og »Nu falmer skoven trindt om land«. Jeg husker så tydeligt, med hvilken opmærksomhed og interesse jeg hørte på foredragene. Endnu ser jeg for mig provst Hjortkær, dengang Malt, gå på talerstolen, sætte lorgnetterne til rette på næsen, folde hænderne over talerstolens kant, begyndende: »I lørdags læste vi om den russiske statsmand Stolypins død, dræbt ved et attentat i Kiev...«. Hvad han ellers talte om, kan jeg ikke huske, men som det ofte sker, kan sådanne løsrevne sætninger fæstne sig urokeligt i erindringen. Efter historien fandt begivenheden sted 1911, jeg var da 15 år. *) Ved en sådan indledning fik han straks forsamlingens opmærksomhed. Pastor Richter talte om dramatiske begivenheder fra historien, Elizabeth I og Marie Stuart af England eller Struensee-tiden i Danmark! - Kaffen blev lavet i det lille køkken ved indgangen, og store fade med smørrebrød blev viklet ud af servietter og sat frem på borde. Om aftenen var der oplæsning. Pastor Richter læste engang, husker jeg, en novelle af Thomas Lange »Faldende blade«. Han tryllebandt virkelig hele forsamlingen med

*) Samme alder havde den russiske forfatter, Konstantin Paustowski, som oplevede begivenheden ved selvsyn og skildrer det senere i sine erindringer, på dansk 1967, »Fjerne år« 238, »Skuddet i teatret«.

denne meget vemodige, men også meget langstrakte og romantiske fortælling ude fra »Eventyrets Land«. - Det havde næppe kunnet lade sig gøre i vore dage.

I »Huset« blev holdt juletræ for alle skoledistriktets børn, hvor man vist ikke i alle hjem dengang havde råd til at have juletræ. At juletræet til sidst blev plyndret og væltet om på gulvet, og børnene trak det frem og tilbage under tummel og spektakel, er et ubehageligt minde.

Høstgilder blev holdt i hjemmene - med flæskesteg og æblekage - og bagefter gik folk ned i »æ hus« til dans. Baller blev holdt i massevis. Også danseskole med danselærer Schlüsen fra Vejen. Vi lærte vals, hopsa, firtur og sekstur. Endog lancier, som altid blev danset et par gange i løbet af en balaften.

Skolen lå midt i byen med sin legeplads. Bygget 1894. En stor skolestue i hver ende, førstelærerens lejlighed i midten og lærerindens (andenlærerens) over denne i den store kvist. I april 1902 kom jeg i 1. kl. hos Karen Hansen. Fra min plads så jeg ud i lærer L. N. Jensens have på nogle vældig store, grønne blade omkring en pumpe uden for Jensens køkkendør. Det var peberrod, forstod jeg senere.

Selvfølgerlig stavede og regnede og skrev vi, og Karen Hansen var god og rar og fortalte os bibelhistorie. Engang blev hun spurgt om, hvad der ville blive af os mennesker, hvis jorden gik under. »Vorherre tager os til sig«, svarede hun, så var den sorg slukket. Det samme spørgsmål blev senere stillet til en lærer på Vejen Realskole. »Ja, vi omkommer vel«, lød svaret. Det var mere foruroligende.

Alle tre store vinduer mod øst var fyldt med Karen Hansens potteplanter. Engang imellem sagde hun: »Nu skal alle mine potteplanter skylles ude under pumpen på legepladsen«. Så blev der et rend, hver med sin blomst, ud og ind igen. Det var meget morsomt. På legepladsen var »klatremaskinen«, et gymnastikredskab med svære stolper i jorden og bomme imellem, som vi slog kolbøtter over. Vi løb frem og

Gamst skole o. 1910.

Førstelærer Laur. Nielsen Jensen.

Lærerinde Karen Hansen.

tilbage fra den ene side af pladsen til den anden. En dreng skulle på midten fange så mange som muligt, så skulle de hjælpe ham med at fange. Til sidst kunne ingen slippe igennem. Senere blev holdt rigtige gymnastiktimer i det nybyg-

gede forsamlingshus. Støvet stod os om ørerne. Der var ribber i den nederste ende. Der var jo ofte bal i »huset«, og for at gulvet kunne blive fint glat gik en karl rundt og skrabe et stearinlys ud på gulvet ved ballets begyndelse. Så var gulvet også glat til gymnastiktimen, for glat. Det skældte læreren ud over.

Karen Hansen boede ovenover i en hyggelig lejlighed, to stuer og køkken - mod vest. Som dreng besøgte jeg hende en eftermiddag og husker, hvor vældig højt oppe det var derfra at se ned på legepladsen. »Og så høj var Goliath«, fortalte hun, »at han kunne stå nede på pladsen og se ind ad mine vinduer«. Jeg fik lov til at se hendes prospektkort, som fyldte en hel skotøjsæske, artigt tage dem af æske og lægge dem i æske. Engang kom hun ned i skolestuen med en blikæske og raslede med indholdet. Vi skulle gætte. Det gjorde vi på alt muligt. Småkager var det, som blev delt ud.

Hun bevægede sig vanskeligt - med stok, hendes ene ben var stift. Det var nok vanskeligt for hende med den høje trappe ned og op flere gange om dagen. Hun var engang faldet ved foden af trappen, hvor jeg hjalp hende op. - Jeg husker hende iført en kjole til gulvet af noget blankt, blåsort stof, siddende stramt over brystet med en række små glas-knapper fra brochen og til midjen - en lille kappe på det glatsiddende hår - tidens mode. Når hun fortalte, stod hun op og spilede alle ti fingre ud med fingerspidserne mod katederet - jeg syntes, de kunne så nemt brække. - Hun døde i 1905.

Jeg mindes, at moder den aften - lampen var lige blevet tændt - i mørkningen kom ind ad døren og fortalte, at Karen Hansen var død. Hun blev begravet på kirkegården i Bække, hvor hun stammede fra. Jeg så ofte senere hendes grav, når vi var på besøg hos vor familie dér, og stenen, hvorpå der stod: »Rejst af Beboere i Gamst« - indtil graven en dag var sløjfet, og stenen fjernet.

I det andet klasseværelse, også med tre store vinduer mod

øst, regerede førstelæreren L. N. Jensen. (Også de senere andelærere havde historie- og geografitimer derinde). I de lyse morgentimer begyndte lærer Jensen hver dag med morgensang og bibelhistorie. Vi sang meget ofte »Vorherre han er en konge stor«. Denne Grundtvigs gode fortrøstningsfulde salme syntes jeg dengang, vi sang alt for ofte. Den kedede mig. Endog med de morsomme rim:

»Guds engle endnu såvel som før
gør alt, hvad han vil beslutte,
og låse man kan slet ingen dør,
så de jo derind kan smutte«.

Lærer Jensen fortalte os bibelhistorie, hørte os vel også i salmevers og katekismus, dog ikke med stor strengthed.

Ingen kom til at »sidde efter« eller fik af spanskrøret, fordi de ikke kunne deres salmevers og skriftsteder.

Fik da ingen nogen sinde af spanskrøret? Det skete - under lydløs stilhed - men meget sjældent.

Han kunne finde på at fortælle os et gammelt dansk folkeeventyr (f.eks. Riig Per Lassens Karen) - også engang en mørk vintereftermiddag, siddende oppe på katederet, fortalte han os om høbjærgning ude i marskengene ved Ribe i hans barndom. Både han og hans kone stammede fra denne egn.

Han læste eller fortalte Baards historie fra Bjørnsons »En glad gut« og fremsagde ofte i forbindelse med morgen- eller aftenbøn Baards vers: »Elsk din næste, du kristensjæl, trød ham ikke med jernskoet hæl, ligger han end i støvet! Alt, som lever, er underlagt, kærlighedens gjenskabermagt, bliver den bare prøvet«.

I vore »poesibøger« skrev han altid Tyge Brahes valgsprog: »Ej blot synes, men være«. Hos børnene vakte de vise ord sjældent fortjent opmærksomhed. »Hvad skrev lærer Jensen?« blev der spurgt, når vi fik bøgerne tilbage. »Aa, han skrev bare: »ikke blot synes, men være«. Som om det var den mindste kunst.

Bøger havde vi ikke mange af. Vi havde i skoletasken nogle enkelte, i alle skoleårene de samme undtagen for læseboogens vedkommende. Den uddeltes af skolen, en ny hvert år. De øvrige skulle vi selv skaffe, men selvfølgelig først når vi havde lært at læse. De var Nikolaj Nielsens Bibelshistorie og samme forfatters Danmarkshistorie. I sidstnævnte var bagi tilføjet et lille tillæg om litteraturhistorien. Efter dette tillæg lærte vi første gang alle Danmarks digtere fra folkeviserne til I. P. Jacobsen og Erachmann at kende, af navn i hvert fald. Men så heller ikke flere. Den nyere tids øvrige »fritænkeriske« og realistiske forfattere efter Brandes blev ikke omtalt. I læsebogen var dog medtaget enkelte nyere ting - Pontoppidans lille novelle »Et Grundskud« f.eks. I alle årene fulgte os L. P. Rasmussen Lidemarks små røde sang- og salmebøger og så Roskilde Konvents Salmebog, gennemset af Ingemann 1855. Efter den lærte vi vore salmevers udenad. De blev fremsagt i den første time. Man hører så tit, at disse versfremsigelser i skolerne i gamle dage gav anledning til tårer og eftersiddende. Det kan have været sandt mange steder. I Gamst skole gik det ikke så hårdt til. For mange blev glæden ved vers og poesi grundlagt i disse timer og ved fortællingerne af bibel- og danmarkshistorie, eller i det mindste en arvet modtagelighed imødekommet.

Vi fik som sagt en læsebog til dansktimerne hvert år. »Myrebogen« de første år. Meget beskedent på titelbladet: »udgivet af en skolemand«. Der var meget afvekslende læsning, prosa og vers. Skiftevis latinske og gotiske bogstaver, så vi ikke tænkte over, når vi læste det ene, og når vi læste det andet. Naturligvis begyndte vi at stave i »Hanebogen« og at skrive på de sorte skifertavler med trærammer om. Når siden var fuld, blev den tørret ud med en lille klud, og vi havde en lille Eau de Cologne-flaske med vand til at stænke med. Vi måtte endelig ikke spytte på tavlen. Det gjorde vi alligevel.

»Myrebogsystemet« havde 8 bind, hvoraf jeg især husker de 4 første. Hvert bind skulle slå til et helt år, følgelig blev

de læst og læst mange gange igennem i løbet af året. Digte og prosastykker indprentede sig til gengæld i erindringen for hele livet. Ligeledes Poul Steffensens tydelige tegninger. F.eks. »Abelone har tandpine« og »De to koner med lærredsrullerne på bleg«. Alle juleillustrationerne: Vognen fra købstadens juleindkøbstur ruller ind på gårdspladsen i den mørke vinteraften. De kørende bliver modtaget i den åbne gangdør, den lille broder er forrest, og moster Sara står med løftet lampe i baggrunden. Lyset fra petroleumslampen falder på de to heste foran vognen. Endvidere: Gamle Jørgen Ringer oppe i kirketårnet kimer julen ind. Man ser gennem lydhullerne ud over den sneklædte landsby. - Kirken med de oplyste vinduer i den sene vintereftermiddag. Folk i forgrunden strømmer ind gennem lågen i stendiget. - Præsten med høj silkehat, fru, drengene, moster Sara og velsagtens lillepigen er med i flokken. - Præstefamilien omkring det tændte juletræ i spisestuen med buffet og portierer foran døre og vinduer, således som det nu så ud dengang i en idyllisk præstegård omkring 1900. Således huskes nogle af billederne. Idyllisk var det altså. Og teksten: løsrevne sætninger har sat sig fast i erindringen og er blevet citeret ved passende lejligheder. Om juleaften: »Klokken fire var det næsten mørkt«. - »Det var strengt nok for Jørgen Ringer at holde ud en hel time i tårnet, men han vidste, at folk lyttede glade til det budskab, hans klokker havde at melde - og det gav kræfter«. - »Først vankede der risengrød, derpå flæskesteg med rødkål og til sidst æbleskiver«.

»Myrebøgerne« fulgte os ikke op i alle skoleårene. Vi fik andre serier. Vi husker digtene af Zakarias Nielsen: Gartnerens lille søn: »Velkommen, velkommen min elskte dreng, fra sengen og ud i haven, og Gudskelov at ej det blev, fra sengen og ud i graven« og: »Her kommer jeg, din lange dreng, med et par grønne grene, og lægger på den hvide seng et flor af ønsker rene«. Eller Kaalunds: »En Valplads« og Oehlenschlägers: »Min bøg på Brøndby Bakke«. Mange ting

var blandet sammen i den tids skole-læsebøger, både litterært og kunstnerisk værdifuldt og ting af mindre lødighed. Fra »Palle Madsens Siljetræer« til Turgenjews »Vagtlen« og H. Pontoppidans »Et Grundskud«. Hvem af os fra hin tid husker ikke skildringen af den fattige familie og grisen, som skulle fedes op til at være julegris, men som døde lige før slagtingen. Virkelighedsskildring fra tiden af første rang. Men at forfatteren kunne skrive: »Når galt skulle være, måtte det næsten hellere have været et af børnene« - det syntes vi dog var for galt.

Danmarkshistorie, geografi, afskrivning var henlagt til om eftermiddagen. Fysik og naturhistorie havde vi slet ikke. Hjemmelån af biblioteksbøger ej heller. Vi læste i hjemmet »Kolding Folkeblad«. Jeg husker nogle rejseskildringer af en der hed E. Staal, og så selvfølgelig om alle ildebrande, mord- og tyveriaffærer landet over. Tyve brød ind og stjal sølvkranse fra kongegravene i Roskilde Domkirke, Bulotti begik det grufulde mord på Sjælland, og Kong Georg af Grækenland blev myrdet 1913. Fra det hjemlige bogskab læste vi, hvad vi kunne fatte på dette alderstrin. Før den tid, ca. 1908, kom de allerførste biblioteksbøger ind i skolestuen. Jeg husker tydeligt andenlærer Carlsen komme ind i skolestuen med en smal papæske, hvori befandt sig de første børnebøger til udlån - fra Chr. Erichsens forlag, de små røde bind: Robinson Cruso, Jordan rundt i 80 dage, Den gule Ulv, Børnene i Nyskoven, Nybyggerne i Kanada, Kaptajn Grants Børn, Paa det vildene Hav, Kong Salomons Miner, To Aars Ferie, og Carit Etlars »Mine kæreste danske Fortællinger«. Disse 10 bind satte han på katederet og delte dem ud - gratis udlån. Det var det overraskende. Ikke hver husstand kunne få i første omgang.

Sangtimerne blev ikke forsømt. Lærer Jensen havde, musikalsk som han var, af klassens børn dannet et flerstemmigt kor. Han spillede fløjte dertil. På eksamensdagen, når pastor Godtfredsen sad på katederet, blev koret kaldt ned og opstillet forneden i skolestuen. Vi sang de gamle fædrelandssange,

som nutildags snart er helt forsvundet: »Dannevang med grønne bred«, »Vift stolt på Kodans bølge«, »Hil dig vor fane«. Også »Jeg er en simpel bondemand« og »Se, Norges blomsterdal«. Ligeledes »I natten klam og kold bag Fredericia vold« og de andre sange fra de slesvigske krige.

I frikvartererne i dårligt vejr kunne vi betragte de mange historiske farvelagte billeder, som opklæbde på pap hang rundt langs væggen. Lige fra de første billeder oppe ved den sorte tavle fra den tågede oldtid, sten- og bronze- og jernalder. Sagntidens helte. Og længere nede på indervæggen fra den historiske tid: »Erik Glipping liggende på halmen i Finnderup lade«, »Dronning Dagmar på dødslejet i Ribes«, »Kristian d. I indvier universitetet«, »Kristian II forlader København med sine to små børn ved hånden« osv. helt til »Frederik VI sejler i Frederiksberg Have« og vist blandt de sidste »Frederik VII siger farvel til tropperne foran Rosenborg« - helt nede ved kakkellovnen. Alle sammen billeder, som har været med til at fastholde historiske begivenheder for mange slægtleds børn. Nu er de borte overalt. De burde have været trykt op. Men historieundervisningen med fortælling i Grundtvigs stil og med de konkrete billeder er så omtrent forsvundet i vore dage - desværre.

Kakkellovnen var fornedet i skolestuen, stor og sort, med tørvekasse ved siden. Uvorne drenge kunne finde på at fylde den op med tørv i sidste frikvarter - til ingen nytte. Det blev læreren ikke vel til mode over. Han skulle jo selv - med tilskud fra kommunen - betale brændslet af sin egen løn. I frikvartererne i dårligt vejr morede vi os herligt indendørs, sprang over borde og bænke, så støvet stod tykt i rummet fra de mange tøjsko. Træskoene stod på cementen i rad og række ude i forgangen.

Hen på eftermiddagen om vinteren sænkede mørket sig over det store rum - der var ikke lamper - og de sidste timer blev som sagt brugt til mundtlige fag.

Endelig rejste vi os op, ved firetiden, stillede os op ved si-

den af vore pladser og sang »Klokken slår, tiden går, evigheden forestår. Lad os da bruge den kostbare tid, tjene Vorherre med al vor flid, så skal vi nok komme hjem«. Hvad de sidste ord betød, var ingen i tvivl om! Vi greb vore tasker, fandt træskoene og vandrede snart på de sølede veje ad hjemmet til. Mange kom ikke hjem, før lampen var tændt. Nogle børn havde deres hjem helt ude efter Vejen til, hvortil skoledistriktet strakte sig. De kom i hvert fald ikke dertil om vinteren ved dagslys. De gik med skoletasker, syet af sækkelærred, også tit fyldt med varer fra »Brugsen«. Peter og Kristian Jensen fulgtes jeg med hjem til gården, de havde altid en del at bære fra »Brugsen«: en stor blære med fedt, en stor oval margarinekasse af pap med træbund, ca. 5 pund »Alfa Margarine« var stemplet på siderne, eller en stor lerkrukke med sirup, den skulle bæres forsigtigt. Kristian bar engang en sådan krukke og holdt den tæt ind til sig. Så skulle vi se, hvem der var størst, og stillede os med ryggen mod hinanden. Han tabte krukken! Aa, jeg kan endnu over 60 år efter udpege det nøjagtige sted, jeg kan se de tykke lerskår ligge i vejkanten og se siruppen roligt bane sig vej ind i græsset i vejsiden.

I Gamst er der hverken bakker, søer, damme eller så meget som en lille skov. Egnen er ganske flad. Der har engang været store skovstrækninger mellem Gamst, Gjesten og Refsing, men ikke så meget som lidt egepur er tilbage - som man kan finde det andre steder i landet.

Som dreng fulgte jeg dog bækken neden for haven hjemme ud mellem markerne og helt ovre ved Peter Jessens, ikke langt fra Vangvejen lå pludselig i en stump eng en lille lav høj helt hvid af anemoner. Det var et frydefuldt syn i forårslyset, altså måske et sidste minde om gamle skove. Nu er stedet forlængst »kultiveret« bort. Nej, skulle vi »i skoven«, måtte vi tage over i Gjesten eller Glibstrup skov, heller ikke så langt borte. Det skete meget sjældent. Engang mindes jeg dog en »skovtur« fra gården hjemme. Med hestevogn og kaffekedel (sat på to sten over et lille bål). Vi var dog også en-

gang en flok børn fra Gamst skole, som var blevet enige om at gå over i Gjesten skov, over korsvejen, forbi Sekjærs, ad den smalle vej forbi sognefoged Petersens gård og endelig ind i den lille skov, som vi syntes var stor og vildsom. Vi måtte ved indgangen til skoven forbi Benjamins hus (udtaltes Benjammens hus). Uvist af hvilken grund var vi meget bange for Benjammen. Når vi bare kom dér forbi helskindet, så var vi i skoven. Engang løb vi vild i skovtykningen, nogle græd. Men pludselig stod vi igen ved Benjammens lille stråtækte hytte. Nu er der ikke det fjerneste spor tilbage af det lille hus. Ikke så meget som et vildtvoksende blomme- eller pæretræ fra haven kunne jeg skimte i buskadset af asketræer og nøddebuske, som nu forefindes på stedet, da jeg for ikke så længe siden betragtede stedet.

Jævnligt gik vi til børnefødselsdage i stadstøjet og med 25 øre i hånden. Vi blev venligt modtaget i forstuen og sagde goddag og til lykke, og når Rasmus Petersens Karen kom, tilføjede hun altid: »A ska' hels hjemfra«. - »Ja, det skulle vi også«, lød det så fra os alle. Legen begyndte. I stuerne, på loftet (hvor der lå korn), i laden, hvor vi sprang i hø og halm. Vi skulle jo gemme os og findes af dem, der »stod« og talte til 100. »Stjæl æ ståg« eller »Put«, hed det. Også »Paven i band« legede vi. Et loft ude i laden kunne somme tider alene bestå af nogle lægter belagt med kornneg eller hø. Jeg faldt engang igennem et sådant loft lige ned i en grisesti, hvor grisene fløj til alle sider. Der var ikke så langt ned. Blev vi trætte af at styrte rundt, samlede vi i haven, som dengang havde slyngede gange, de egnede sig godt til »Gående enke«. Vi vandrede rundt i gangene omkring buske og bede, to og to, hvert par med tre navne: æble, pære, blomme - rose, lilje, viol. Enken, vi mødte, skulle vælge. Valgte hun et af parrets navne, skiftedes denne ud, valgte hun sit eget navn, måtte hun fortsætte. På åben mark uden for gården spillede vi pind og »To mand frem for en enke« og »Svingefigurer«, sådanne lege, som nu helt er af mode. (Betrægter man et

Gamst præstegård o. 1890.

gammelt maleri af den flamske maler Breugel, »Børnelege«, fra 1560'erne, er det helt overraskende at se, at det er de samme lege, børnene legede dengang som i vore dage. - Oppe i hjørnet til venstre »svinger de figurer«.

I Gamst lå endnu indtil ca. 1956 den gamle præstegård, hvor præsterne for Andst og Gjesten pastorat, der ofte var provster, i århundreder har boet. Jeg husker endnu den gamle have med de gamle lindetræer og husets mange smårudedede vinduer. Engang var jeg inden døren (det var nu blevet til en almindelig bondegård). Jeg så de gamle barokdøre og opdagede i en af de gamle ruder ud mod haven indskriften: »Seende så jeg intet - intet hørende hørte jeg«. - Et kort stykke vej syd for haven ligger endnu skrænterne ned mod Gamst sø, som blev udtørret omkring 1830. Derfra sejlede præsten ofte i båd til Andst kirke i sydøstlig retning. Provst Schousboe var den sidste præst, som boede her før delingen af pastoratet i Andst og Gjesten sogne, og præstegården blev flyttet til Andst. Nu er intet tilbage af haven og stuehuset, kun et grønsvær og nogle forblæste træer.

Var barndomstiden en lykkelig tid? For nogle ja, for andre ingenlunde. Ingen vil dog have indvendinger mod Paludan-Müllers verslinier i 2. sang af Adam Homo: »O, fjerne Barndomstid! som os forlod, som vi forlod og som i Mindet sover«. Dengang sagde de voksne: »Alt kommer nok, når først I bliver store« og senere - senere toned røsten nu så stille: »Dit paradis var kun, da du var lille!«

Skov, Friis Legardt. Født 2. november 1896, »Rugholm«, Gamst. Præliminæreks., Vejen realskole 1913. Lærereks. Silkeborg, 1917. Lærer ved Gammelby skole, Esbjerg, 1925-64. Hjerdingvej 56^a, 6700 Esbjerg.